

МУЗИЧНИЙ СВІТ ПОЕЗІЇ ВАЛЕНТИНИ НАУМИЧ

Мета. Література Херсонщини порубіжжя ХХ-ХХІ століть є досить багатим і розмаїтим явищем, яке потребує об'єктивного і цілісного наукового осмислення. А при тому чимало яскравих постатей на письменницькому терені даного регіону залишаються десь на периферії дослідницьких зацікавлень. Метою нашої статті є характеристика музичних мотивів та образів, особливостей мелодики та ритміки ліричного та ліро-епічного доробку самобутньої української поетеси Валентини Наумич (Василенко), чия драматична доля означена в новітній історії нашого краю.

Методи. У статті використано елементи таких методів: культурно-історичного (допомагає висвітлити функції музичної образності у процесі відтворення поетесою В. Наумич рис українського національного характеру та історичної епохи), естетичного (дозволяє розгляд кожного твору авторки як літературно-мистецького феномену), герменевтичного (забезпечує вільну і відкриту інтерпретацію текстів, залишаючи перспективу для нових витлумачень), біографічного (допомагає простежити риси автобіографізму в доробку письменниці та особливості портретування майстрів музичних жанрів у її поезії), описового (пропонується систематизація різноманітних музичних елементів у текстах поетеси). Компаративізм забезпечує широкі можливості для висвітлення взаємозалежності між поезією та музикою. Метод постколоніальної критики надає можливість поцінування з об'єктивних позицій текстів, хронологічно чи тематично пов'язаних із радянською епохою. Дослідження засноване на загальнонауковій методиці аналізу, синтезу, спостереження, добору та систематизації матеріалу.

Результати. На матеріалі досліджених текстів з'ясовано, що українська поетеса В. Наумич відзначалася тонким розумінням музики, глибоким інтересом до життєвих і творчих доль визначних композиторів, і це захоплення перенесла в свої літературні тексти. Музичні мотиви та образи в її доробку відіграють важливу роль у творенні тієї картини світу, яку запропонувала авторка засобами слова. Мелодика та ритміка її ліричного та ліро-епічного доробку свідчать про прагнення поетеси органічно поєднати в гармонійній цілісності дві мистецькі стихії: музику та поезію. У статті простежено тісні зв'язки між літературними текстами письменниці та українським пісенним фольклором, вітчизняною та зарубіжною романсовою лірикою, музичною класикою.

Висновки. Отже, художній світ В. Наумич у значній мірі відзначається багатою музичною образністю, лірика та ліро-епіка поетеси

побудовані на перехресті двох мистецтв, із використанням засобів поліфонії, принципу симфонізму. Музичні мотиви, образи, символіка є невід'ємними елементами індивідуального стилю письменниці. Мелодика та ритміка текстів авторки глибоко сягають у ґрунт народнопісенної культури, романсових традицій у вітчизняній та світовій літературі та музиці.

Ключові слова: література Херсонщини, лірика, ліро-епіка, музика, образ, символ, мотив, мелодика, ритміка.

MUSICAL WORLD OF VALENTINA NAUMYCH'S POETRY

Nemchenko Ivan Vasylovych

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Ukrainian

Literature of Kherson State University

nemchenko1958@ukr.net

orcid.org/0000-0003-3041-1313

Purpose. Literature of Kherson region of the late XXth – early XXIth century is rich and various phenomenon which need of objective and complete scientific consideration. But many brilliant writers of this region are stay on the periphery of study. The purpose of the article is implementation of analysis of musical motives, images, symbols, features of melody, rhythm in lyrics and lyric-epic works of original Ukrainian poet Valentina Naumych (Vasylenko), which dramatic destiny belong to the new history of our land.

Methods. The elements of the following methods are used in the work: cultural and historical (helps to investigate the functions of musical images in the process of representation of traits of Ukrainian national nature and historical epoch in creative works of Valentina Naumych), aesthetic (permit to inspect every text as phenomenon of the literature and the art), hermeneutic (ensure fluent and open interpretation of text and perspective for new explanations), biographic (helps to feature of autobiography in the writer's creative works and particularity of portraits of masters of musical genres in her poetry), descriptive (propose to order of multiform musical elements in the writer's texts). Comparative method permit wide possibilities for coverage of relations between poetry and music. Postcolonial criticism method propose to value texts which belong to the soviet epoch – in chronic but thematic aspect – from objective positions. The research is based on

the general method of analysis, synthesis, observation, selection and systematization of the material.

Results. In the article it was found that original Ukrainian poet V. Naumych had the delicate understanding of music, the profound interest by lives and creative activity of the famous composers, and this elation she carried in own artistic texts. Musical motives and images in her creative works play important role in her creation of artistic image of the world by word's means. Melody and rhythm, means of polyphony in the structure of lyrics and lyric-epic works of V. Naumych attest about poet's aspiration to combine music and poetry in a unified whole as two organic and harmonious forces. The article presents narrow relations between writer's poetry and Ukrainian folklore songs, native and foreign romance lyrics, classic music.

Conclusions. Thus V. Naumych's artistic world has rich music images, her lyrics and lyric-epic works create on the intersection of two arts with use of polyphony means, symphony principle. Musical motives, images, symbols are elements of writer's individual style. Melody and rhythm of V. Naumych's texts in soil of folklore descants and romance traditions in native and foreign literature and music.

Key words: literature of Kherson region, lyrics, lyric-epic, music, image, symbol, melody, rhythm.

1. Вступ

Українська письменниця Валентина Іванівна Наумич (1942-1998), чия літературна діяльність була тісно пов'язана з Херсонщиною, є авторкою цілого ряду поетичних видань: «Є життя – лиш одне, без повтору...» (1993), «Голос журби» (1996), «Пісня волі над сивим Дніпром» (1996), «Ой, сердитий наш гусак» (1996), «Мелодія долини голубої» (1997), «Срібні луни» (1997), «Подих струни» (1997), «До калини на запросини» (1997), «Абетка» (1997), «Повне зібрання творів» (2018-2019). Її ліричні тексти, сповнені особливої задушевності й граничної щирості, філософської глибини і гострого драматизму, неодноразово отримували схвальні відгуки з боку критики. Творчість письменниці викликала непослабний інтерес у таких літературознавців, письменників, журналістів, краєзнавців, як М. Братан, А. Донченко, І. Драч, В. Загороднюк, М. Каляка, В. Леонтєва, О. Мазуренко, В. Нижегороденко, О. Олексюк, І. Плоткіна, К. Савченко, Є. Тишкевич, Л. Федоровська, Ю. Чернієнко та ін.

Критик Л. Федоровська підкреслювала природність та органічність лірики В. Наумич: *«Вона живе поезією у кожну мить свого існування. Це її постійний внутрішній стан – дослухатися до поетичного звучання світу...»* (Федоровська, 1996: 2). Вона ж відзначила суспільний резонанс публікацій

письменниці: *«Напруженість морально-психологічного пошуку, серйозність роздумів про життя, що переростають у природну, вистраждану філософічність, свідчать, що творчий потенціал поетеси аж ніяк не вичерпаний [...]». А читачі, які вже встигли полюбити її слово за зболену щирість і глибину, чекають нових зустрічей з творами»* (Федоровська, 1996: 2). М. Братан у післямові до «Голосу журби» констатував: *«У порівнянні з першою книжкою «Є життя – лиш одне, без повтору...» ця друга, безперечно, вагоміша, колоритніша, зріліша. Валентина Наумич на наших очах виростає в поета, на повний голос промовляючи і як громадянин нової незалежної України, чиєю дочкою себе почувала і відчуває нині і присно. Маємо надію, що скаже вона по-своєму у притаманному лиш їй стилі – з журбою радість обнялась, і хотілося б, щоб сталося це невзбарі»* (Братан, 1996: 34). Своє захоплення письменницею та її самобутнім художнім світом висловлює і М. Каляка: *«Написане поетесою Наумич по-справжньому діймає точністю і глибиною. Думати про Валентину в минулому часі важко. Важко тому, що є такі вірші, які за своєю поетичною силою невмирущі»* (Каляка, 2012: 11).

До творчості талановитої авторки як до *«мовно збагаченої і надзвичайно цікавої своєю незаимуляною системою образів»* неодноразово апелює в своїх публікаціях О. Олексюк, зокрема в нарисі «Невмирущий голос поетеси» (Олексюк, 2018: 130). Із захопленням про твори В. Наумич відгукнулась І. Плоткіна: *«Вірші емоційні, щирі. Приваблює багата мовна палітра. Тематика і образна система книжки – свідчення високого духовного виміру, зацікавленості історичними, релігійними та міфологічними сюжетами. Мова свіжа, метафорична»* (Плоткіна, 1994: 4). Ю. Чернієнко у статті «Пам'ять, увічнена у слові» широко окреслила життєвий шлях письменниці, а особливо проникливо відгукнулась про *«її духовне багатство – її поезію»* (Чернієнко, 2012: 98). Критик констатує: *«Провідні начала її лірики високопоетичні – це любов до рідного краю, гордість за свою велику Батьківщину, якій ім'я Україна. У своїй поезії вона вдало поєднує ніжну жіночність та громадянські мотиви. Її вішовані рядки сповнені ліричності і мужності. У них відчувається туга й надія на краще майбутнє»* (Чернієнко, 2012: 98). А В. Загороднюк у статті «Розбудись, наша совість заснула...» відзначає *«чистий і бентежний голос поетеси»*, котрий сприймається реципієнтами *«з особливим відчуттям надії, віри у самих себе»* (Загороднюк, 2012: 100). Для критика творчість В. Наумич – *«це художній літопис невпокореної душі у ствердженні одвічних людських цінностей, любові до рідної землі, батьків і дітей, їхніх традицій, мови, моральних переконань»* (Загороднюк, 2012: 100).

Метою нашої статті є дослідження музичного світу лірики В. Наумич. Цей аспект досі фактично не висвітлювався в публікаціях про письменницю, тож потребує належного осмислення й аналізу.

Розділ 1. Музичні образи поезій В. Наумич

Постать Валентини Наумич (Василенко) як письменниці насамперед асоціюється з трагічними подіями на Чорнобильській АЕС та їх фатальними наслідками. Звідси й той болісний лейтмотив, що пронизує творчість поетеси. Уродженка Житомирщини, вона мала мандрівне життя (вчилася на Буковині та в Галичині, працювала разом із чоловіком В. Наумичем у Таджикистані, а згодом знову в Україні). На час аварії на ЧАЕС поетеса пережила складні хвороби, операції. Чорнобильська катастрофа ще більше погіршила стан її здоров'я, спровокувала інвалідність. Це спонукало родину переїхати на Херсонщину. Саме тут, у нашому краї, ця хвороблива і мужня людина розкрилась усебічно як талановита авторка.

Любов до музики та пісні В. Наумич пронесла через усе своє життя. Серед особливих захоплень – Бетховен, Верді, Вівальді, Гріг, Скрейбін, Чайковський, Шопен... І це почуття знайшло вияв у численних поетичних творах. Музична складова простежується як на рівні змісту, так і в формальних пошуках авторки. Розуміння нею свого призначення як митця окреслено в характерних самовизначеннях та спонуках: *Ти пишеш книгу не просту. / Сторінка кожна – серця струни* (Наумич, 2018: 145); *Співай, душа! Містерія розсіє – / Сумна верба всміхнеться на межі* (149). Поезія письменниці здебільшого автобіографічна, часто являє собою ліризовані щоденникові нотатки, в яких зафіксовано стани людської душі, ритм суспільного життя, пульс часу. Герої творів В. Наумич – люди різних часів і народів, але насамперед її хвилює сьогодення і майбутнє України. За допомогою музичної образності вона відтворює портрет нашої співучої нації на тлі історії та сучасних викликів, окреслює риси українського національного характеру. Одна з таких рис – волелюбність, закарбована в долях козацького лицарства: *Срібні сурми зовуть / Гордий дух непокори* (370). Вибір України – це *пісня волі над сивим Дніпром* (396). Тож у багатьох зразках своєї співаної поезії письменниця звертається до співвітчизників, а особливо юних, за якими майбутнє: *Гей, орлята-козачата, / Ви – нащадки козаків. / Вам свободу захищати, / Щоб наш край, як сад, розцвів* (Наумич, 2019: 136).

Для В. Наумич людська доля як музика – сповнена радісних і сумних акордів. Тож хвилі спогадів, постійні нагадування пам'яті – це як *мелодії часу*. Саме так назвала В. Наумич один із віршів, що увійшов до дебютної збірки «Є життя – лиш одне, без повтору...», виданої у Херсоні 1993 року. І ці *мелодії часу* дуже відмінні між собою, адже зафіксували не лише прекрасні сторінки зі світлими почуттями (*де юність як весна, / Веселкою манила далина*), а й гіркі роки й десятиліття суспільної задухи й заскорузлості, що спотворювали долі й душі (*де в праці і в борні / Мовчали ми в безправ'ї і в брехні*). А проте всі ті *мелодії часу* незалежно від тональності викликають певну ностальгію: *Хіба вернеш проміння крізь роки? / Пішло на хвилях часу у віки. / Крізь ті роки, що спогадом у сні, / Що в круговерті погубили дні. // Крізь ті роки, що, мов дитя, в тобі / Назавжди співом в радості й журбі* (17).

Поезія «Журавлі України» наводить щемливу паралель: птахи і люди, що залишають рідний край – це уособлення смутку (*і на кожнім крилі пісня туги лунає*). Але якщо пернаті скитальники традиційно повертаються додому з вирію (*і не мають вини*), то з людьми буває складніше. Чи вважати зрадою батьківщині ті емігрантські поневіряння, пошуки щастя на чужині? Адже *не родивсь яничар, а родився як син*. Але і про тих, і про інших *почує народ і пісні проспівач* (22). В уяві поетеси журавлина журба асоціюється з тужливою піснею матері-України за своїми дітьми, розсіяними по світах.

Сповнені трагізму вірші В. Наумич «Біда» та «Смерть сина». Кожен твір звучить як реквієм. У першому з них уловлюється суспільний резонанс від Чорнобильської аварії, а в іншому – від наслідків війни в Афганістані. Розмах екологічної та демографічної біди увиразнюється за рахунок музичної образності: *Захлинається пісня пташина, / В смозі тлустому сохне трава. / Що ж німуєш ти, царю-людино?! / Вже лисіє в дітей голова. // В продірявлений простір космічний / Витікає поволі твій день. / Як змія, в'ється морок довічний, / Сутеніє без сонця й пісень* (23). Музична атрибутика оголює й біль матері у «Смерті сина»: *Ким щастя твого перерізана нить, / Без пісні, без віри як жити?* (26); *Усе постріляли кохання і пісню, / І юність його, і майбутнє життя* (27).

Поема «Дзвони Чорнобиля» насичена трагічними акордами. Авторка, яка разом з родиною, друзями, колегами опинилася в зоні радіаційного опромінення, гранично просто і страшно фіксує наслідки жахливої катастрофи, за якої *У шалі астральнім, у днях круговерті, / Пливла і звучала прелюдія смерті* (70). Поема-реквієм передає власні переживання поетеси (*Болить мені душа. Рида струна; Я – біль, я – відчай, горя злива!*), які тісно переплітаються з мільйонами чуттів і голосів – людей, птахів, рослин, приречених на загибель (*А де ж твоя, птахонько, / Душа заспівач?! / За тобою, хатонько, / Тихо зариває; Нема де, світоньку, подітись. / Прийшла біда незрима в край*). Трагічний тривожний піснєдзвін В. Наумич скликає на сполох. Як вирок недолугим експериментаторам із зореносної та високопоставленим брехунам місцевого розливу звучать рядки: *Примовкли вже і сурми, і фанфари... / Скорботна площа в сумі літургій* (56). А проте поема завершується життєствердно, авторка вірить у відродження нищеної нації: *Архангельські труби / Почують мертві всі. / З вогню лихої згуби / Устане батько й син* (73).

Поезія-екфразис «Дума під «Італійське капричіо» передає особливості індивідуального сприйняття відомого музичного твору, зливу фантазій і почуттів, викликаних зустріччю з високим мистецтвом: *Ізвідала життя мов карнавал. / Не голоси, лиш музика крізь роки. / Мов в небовисі чується хорал, / Десь там, в світах, відлунюють розтоки. // Малюють фарби весни і літа, / Веде, веде ця музика в сьогодні...* (31). Для ліричної героїні вірша, яка завдяки музиці переноситься ніби в інший вимір, даровані видатним композитором звуки підносять настрій, додають хвилям життя особливої урочистості (*І болі*

розгубились, лиш свята – / Мов писанки свячені великодні). Капричію з його сугестією, південною пристрастю й темпераментом, ефектними зворотами водночас проектується на контрасти в реальному житті: *І свято сам ти хочеш відтворити, / А всюдиусце зло перестриває. / І наша сутність квіткою горить, / Кризь біль і сум, простуючи, співає* (31).

Диптих-екфразис «Бетховен «Соната № 14» складається з віршів «Буває хтось хова своє кохання...» та «На цій мережці золотій...». Якщо перша поезія навіяна драматичними сторінками життя великого композитора і відтворює його власні переживання (*Соната ця – мережа золотава, / Над безднами елегія летюча, / Де самотність з тишею вінчала / Митця душа оголена, болюча*), то в іншій фіксуються емоції ліричної героїні під впливом почутої музики: *На цій мережці золотій, / Як вишиванка, образ твоїй / Пливе, пливе у тишині / У цій мелодії мені; Біжить по клавішах рука, / Немов ріки бурлінь дзвінка* (54).

У вірші «Подарувати райдугу» В. Наумич пропонує портрет музики, яка надихає, підносить душу, чарує своїми одвічними дисонансами-контрастами: *Я намалюю музику крилату, / Де два крила – рапсодія й соната, / Де світло й тінь, де сміх і сльози, / Де літо тепле й зим погрози* (47). А в поезії «Спомин» репрезентовано таку динамічну музичну картинку: *Різноголосо сурми просурмили / Спливли в мелодіях осінніх див – / Розтали, втихли – спомин залишили* (48).

Вірш «Чи пам'ятаєш квітня дні?» весь зітканий із музичних мікрообразів, які передають щасливі миттєвості, що пережиті закоханими людьми. Передовсім це настрої-мелодії давноминулої юності: *Вітали зорі нас ясні, / Сади розквітчані сурмили; / Ти цілував мої вуста, / До неба музика летіла, / І саду пісня молода / Дивилась в очі біла-біла* (74). Саме вони озиваються в осінню пору людського життя і зігрівають душу теплом, вірою, надією та любов'ю: *І дзвін малиновий зорі / В світаннях мерзких даленіє. // Почуй! Почуй! Ще лине він / У нотах скрипок ніжним співом, – / Той малиновий передзвін / Із наших весен – білим дивом* (74).

У наступних збірках («Голос журби», «Пісня волі над сивим Дніпром», «Мелодія долини голубої», «Срібні луни», «Подих струни» тощо) В. Наумич далі розвиває і варіює музичну тему.

Музика, пісня – це безцінний скарб, яким володіє народ протягом тисячоліть. Відтак у В. Наумич ця думка відлунює на тлі різних історичних періодів, художньо відображених нею: *Епохи в очі увібравши, / Пісні з непам'яті віків, / Несуть скіф'янки повні чаші / З водою для степовиків* (169).

У поезії «Роздуми» авторка розмірковує над загадками світобудови, витокami людської цивілізації і вбачає серед основ світовлаштування й музичну: *З чого почався ти, світе?! / В чім таємниця твоя?! / Піснею – росяне літо, / Піснею – квітне земля // З чого ти, світе, почався?! / Музика родить слова...* (186). Поетеса ніби уточнює одвічну істину про

первозданність слова: спочатку була така музика. Та чи так важливо, з чого почався світ (з музики сфер, а чи з тьми), головне, щоб він жив та бував.

За допомогою музичних образів поетеса передає взаємини між героями та середовищем: *Хтось струни владно обрива, / Що поміж мною і тобою* (114). Музика асоціюється у поетеси з красою, радістю, душевним піднесенням: *...Гімн красі до ночі не вмовка* (477); *Починається концерт / У ставочку біля верб* (Наумич, 2019: 60) або з тривогою, збентеженістю, передчуттям лихого: *І в сурмах — долі небезпеки* (78); *Дзвінкоче формінги струна золота* (94).

У вірші «Тиша» музика серця передається цілим рядом мікрообразів-символів, які підкреслюють стан душі: *Це арфи млосо баркарола. / Це в ритмах сонячна блакить / В співзвуччі з квітом доокола; Ясна симфонія задуми* (181). Подібного звучання й поезія «Два голоси», в якій ідеться про душі і серця скрипкові ключі (182). А вірш «Як овоч, слово визрівало» відтворює музику поетичного самовираження, складники процесу народження лірики. Героїня переживає миттєвості натхнення від першотоків і до творчого осяяння: *У тайні тайн, де вже смеркало, / Вчувалась музика мені* (183). Цей процес матеріалізується через появу музи Евтерпи як покровительки музики та ліричної поезії, котра твердо запевнює мисткиню: *На флейту маєш ти права* (183).

Авторка фіксує музичні сторінки в житті героїв (*Ти вчив мене «Мазурку» танцювати / У тихоплинній музиці – слова* (130), хвилі-мелодії пам'яті (*Ми любі голоси вчуваєм в лунах, / І погляди стрічаємо у снах / Під срібну музику на серця струнах* (136). У поезіях-епітафіях В. Наумич музичні образи огорнуто в трагічний серпанок: *...Тут пташок не вгамувати, / Їх спів, як реквієм, звучить; Садки цвітуть і тужить мідь* (мідні духові інструменти оркестру – І. Н.) (178).

Музика людських доль, життєвих перипетій, спогадових завій у В. Наумич сповнена глибокого драматизму: *Летять ключі минулих днів. / Зникають птахами за обрій. / Притихлий гомін берегів / І спомин пристрасний мелодій. // Минає час, летить від нас. О не шукай ти вітру в полі! Кружляє лист останній вальс, / Стихає музика поволі* (122). Настроями передостанності, елегійної зажури, відчуттям швидкоплинності життя навіяні поезії-спогади авторки і їх музичні вияви: *Був тротуар, як світ, а кроки щастям, / Між пальців час проплив, немов пісок. / І музикою срібною озвався / Минулих днів Шопенівський вальсок* (202).

Музика бурхливої грозової природи поетизується авторкою у вірші «І блискає, й гримить на виднокраї...» з циклу «В степу»: *З-понад баитанів вислизли вихриці, / Вхопились в боки й вихрять свій танок; Висвистують фаготи довгі фуги, / Тендітні руки ломлять дерева. / Природа в'ється в танці «Буги-вугі», / Неначе спокій тут і не бував* (108). Письменниця майстерно поєднує акустичні й візуальні ряди, запозичивши образні знахідки

з царини хореографії. А ось у пісні «Весільна» настроєвість зовсім не грозова, а смішливо-радісна: *Квітневий день, здається, / Відкаблучує гопак* (410).

Довкілля реальне й вимріяне однаково сповнене для авторки музикою: *Зродився світ, як готика, дзвінкий, / І кличе мрію в сонячні хорали* (141). Поетеса чує розмаїті мелодії днів і ночей, кожної пори року. Природа як композитор і виконавець припрошує її і в свої володіння, і спонукає до самозаглиблення та самопізнання: *Зимні симфонії, білі симфонії, / Срібні віоли завій. / О, неповторні природи гармонії – / Ритму мотив чарівний // Тихі елегії, луни елегії, / Спогади літньої гри, / Космос душі – то світи безберегії, / Серце ж, мов свічка, горить* (496).

Музика природи надихає героїв, окриляє, викликає священні почуття єдності з рідною землею: *А день волошками хлюпне, / Позве тебе, позве мене / У даль весняною струною* (114); *Наслухаю, як простір дзвенить, / Як наповнює нотами серце. / Спраглі душі піснями ріднить / Синьозоре, бездонне джерельце* (116). *Вогнева хвиля червоно-золотих квітів степових* (вірш «Маки») приносить розраду і зачудованій довколишній природі (*Щоб озивавсь буденно-сірий шлях / У звабних нотах грою степовою*), і людям, зачарованим такою красою (*Вони змінили наш направний рух, / Щипають мрії золотавий пух / І осипають долу пелюстками. // Біжать і звуть в незнану далину, / І струменяють вогнисто поміж нами, / Торкаючи притишену струну* (117).

Серед мікрообразів природи, пов'язаних із музикою, співом, поетесу приваблює *соловей* як символ пісенної творчості. У вірші «У джунглях» мотив пташиної пісні переплітається з темою поета, незалежності його діяльності: *У стумі лісу, хмарах крон / Співати втіха солов'ю; // Життя – трагедія, він зна, / Він зна, сіренький горопаха; / У пісні нота чарівна – / Оце весь зиск від співу птаха* (160). Митець-людина і соловей як творець прекрасних трелей справжні, нештучні, природні в своїх пориваннях і піснях, які дарують околіві: *В мажорах нот мале пташа / В любові світу присягає, / Надія в мандри вируша, / Коли у джунглях птах співає* (160).

Магія музики і поезії в своїй єдності творять справжні дива. На цьому наголошує авторка у вірші «Музика слова»: *Душе, дзвениш безмовно, / Ждеш: озове струна. / Музика збудить слово, / Наче бузок весна* (157). Схема цього магічного дійства і проста своєю прозорістю, і водночас незбагненна своєю чудотворністю: *Райдужний зблиск на грані. / Музика. / Слова стук. / І на листку-екрані – / Серце, що світле з мук* (157).

Поезія та музика в доробку В. Наумич традиційно нерозривні (*Зіграй, зіграй на клавішах душі / Цю неповторну музику, Маестро! / Вона тобі вернеться в цій вірші, / У нотах і у ритмах цих воскресне*), а проте в окремих творах авторки ці два світи виступають як супротивники, несумісні стихії: *Не щемні елегії, станси – / Оглушують джази і рок* (25).

Іронічні нотки характерні для мініатюр із циклу «Чотиривірші»: *Зручніше сильних прославляти, / Співати їм бадьорі гімни* (187). Така замовна музика явно не до душі письменниці.

Роки перебування в Середній Азії наклали відбиток і на музичну образність поетеси. У цілому ряді її текстів наявні таджицькі мотиви, які виразняються за рахунок місцевої термінології: *Зурна дарує нам свою / Таємну схованку загадок* (414); *Базар азійський пахне пряно / І чайхани в тіні піано, / Де чай в піалах подають* (415).

В. Наумич усвідомлювала, що через невідступні хворощі, життя її має передчасно обірватись. Але не впадала в розпач, беручи за приклад велику свою попередницю, якій присвятила поетичний цикл («Лесі Українці»). Оптимісткою, закоханою в музику, красу, життя, вона й залишилась у спогадах сучасників: *Я співатим буду сонцю пісні, / Віру в сумнівах світлом будити, / Скільки б в долі не лишено днів, / Скільки б суму у них не налито* (185).

Розділ 2. Мелодика, ритміка, метрика поезії письменниці

Характерною рисою стилю поезії В. Наумич є її співочість, закоріненість у ґрунт національного фольклору, світової романсової лірики, музичної класики.

Пісенна основа віршів авторки простежується в кожній її збірці, а часом озивається в заголовках книжок («Пісня волі над сивим Дніпром», «Мелодія долини голубої», «Подих струни»). Серед жанрових модифікацій лірики В. Наумич явно домінують пісня («Пісня осені», «Нерозділена краса», «Пісня», «Весільна», «Колискова», «Вишня», «Колисанка», «Біла лілія», «Ця стежина рушнікова...»), романс («Зачим, скажи мені, зачим...», «Осінній мотив», «Нагідки», «Не відцвітай, мій саде...», «Розстання», «Моя любов», «Ти прийшла, як у храм», «Білі лебеді», «Ми в січні вже, мій любий»), рідше культивуються молитва («Молитва»), голосіння («Смерть сина», «Лебединко моя»), реквієм («Біда», «В Чорнобильській зоні»), ноктюрн («Ніч»). Часто навіть у заголовках підкреслюється музичний характер тексту: «Концерт», «Мелодія улюбленого краю», «Пісня», «Музика», «Мелодії часу», «Під вальс Євгена Доги», «Дума під «Італійське капричіо», «Бетховен «Соната № 14», «Верді», «Пісня Сольвейг», «Горні співи», «Пісня волі над сивим Дніпром», «Ритми часу», «Мелодія долини голубої», «Пісня стиглих колосків», «Чеченські акорди», «Подих струни», «Музика слова», «Пісня осені», «Міно́р», «Співає весна», «Розносить ліра обгоріла», «Ріка оця чи танок марить снами...», «Вже тихне гомін, тихне спів...», «Мелодія меланхолії», «Ця музика мені не втихає...», «Послухаймо Скрябіна, осене...», «Зимні симфонії, білі симфонії...», «Рондо» тощо. Пісенний характер має поетично-драматизоване дійство-феєрія письменниці «Ладовиці на честь весни».

Показово, що у багатьох своїх творах авторка часто послуговується пісенною атрибутикою, музичною термінологією. Насамперед, це: 1) музичні

жанри: *рапсодія, соната, капричіо, симфонія, сюїта, опера, оперета, фуга, прелюдія, пісня, дует, гімн, пеан, хорал, ноктюрн, баркарола, веснянка, ладовиця*; 2) назви музичних інструментів: *арфа, балалайка, бандура, баян, віола, зурна, кларнет, клавесини, литаври, ліра, скрипка, сопілка, сурма, тромбон, труби, фагот, фанфари, флюяра, формінга, шарманка*; їх деталей: *струна, клавіші*; 3) музичні стилі: *джаз, рок, хеві-метал*; 4) назви танців: *вальс, вальс-бостон, бугі-вугі, гопак, мазурка, полонез*; 5) назви виконавців музичних творів: *аед, менестрель, щедрувальник, диригент, хор*; 6) назви музичних апаратів: *патефон, грамофон, радіола, магнітола*; їх деталей та пристроїв: *платівка*; 7) інші музичні терміни: *мелодія, ритм, гармонія, мотив, мінор, мажор, піано, нота, бемолі, акорд, рулада, партитура, терції, танок, концерт*. Часто звертається авторка до літературно-музичної термінології з царини релігійної обрядовості: *молитва, кондаки, літургія*. Заголовки творів і самі тексти рясніють прізвищами композиторів (*Бетховен, Верді, Вівальді, Шопен, Євген Дога, Скрибін*) і співаків (*Джо Дасен*), іменами міфічних персонажів (*Евтерпа, Орфей*), назвами конкретних музичних творів чи їх елементів (*«Бетховен «Соната № 14», «Італійське капричіо», «Пісня Сольвейг», «Під вальс Євгена Доги», «Ніжність»*), персонажів (*Сольвейг*) тощо. Лише одна лексема *пісня* у найрізноманітніших варіаціях присутня в десятках творів поетеси: *Течуть прогресу чудеса / В піснях незмовкних менестрелей* (36); *Лиш спогади снують, сплітають пісню тиху* (37); *...Горизонту круг новий / Нові пісні переспіває* (40); *Сумні пісні співати у пустелі / І мріяти в задухах самоти* (46); *Аеде, хай пісня заблудлих єдна* (95); *Спраглі душі піснями ріднить / Синьозоре, бездонне джерельце* (116); *Горе й надія зродили пісні* (165); *Лється пісня душі недоспівана* (197); *За нами пісня осені пливла. / Її мелодія – то душ розмова* (203); *Ті стежини, як в пісню слова, / У життя моє міцно вплелись* (210); *Пісня небо відчинила* (276); *Пісні складаймо із барвистих слів. / В віках не змовкне пісня України* (448); *А на завтра сонячні кларнети / Збудять день у пісні і труді* (457); *І небо синіми октавами / Вповили в пісню жайвори* (462) та ін. Поряд із лексемою *пісня*, часто послуговується В. Наумич іменником *спів*, дієсловом *співати*, прикметником *співочий*: *...Роки, що мов дитя, в тобі – / Назавжди співом в радості й журбі* (17); *Завія біла в співі чи плачі / Крилато хай кружляє над гаями* (42); *У нотах скрипок ніжним співом, / Той малиновий передзвін* (74); *І жайвори співатимуть у житті* (75); *Між смоківниць розспівують мулати* (119); *Душа співає і сумує* (140); *Співать в дуеті – це і все прохання* (485); *Дав ноту для співочих голосів* (132); *Промінець співочий / Купає в росах очі* (Наумич, 2019: 67).

Музичний характер мають художні засоби, до яких звертається авторка: перифрази: *солов'ями плаче і сміється* (42) (*співає*); *І розбуди у серці солов'їв* (87) (*рідну мову і пісню*); *Всеречно спілкуюсь з Богами* (106) (*молюся*). звуконаслідувальні структури: *І так весело малі: / «Цвін-цвірінь», – співають»* (Наумич, 2019: 77); *«Фіть-фіть-ві...» – лунає в гаї, / То юрок собі співає»* (Наумич, 2019: 79); *«А сніжок: «Рип-рип», – співає / Разом з чобітками»* (Наумич, 2019: 137).

Пісенний характер лірики письменниці накладає відчутний карб на мовну організацію текстів, творених часто як стилізації під фольклор. Орієнтуючись на досвід безіменних авторів народнопоетичних перлин, В. Наумич оздоблює свої вірші синонімічними повторами: *казку-пісню* (164), *цвіркун-шарманщик* (326), *танцюристи-вискоки* (Наумич, 2019: 90) тощо. Поетеса вибудовує цілі синонімічні ряди. За їх допомогою авторка підкреслює багатство рідної мови, наявність цілих розсипів словесного розмаїття, характерних для українського світу.

Поетесі притаманні новотвори, що додають текстам особливої свіжості й вишуканості: *Як та бджола, трудися в сонцетанці* (148); *Веснянопроменем, весняногомоном / Замрїла сонячна струна в серцях. // Земля засїяна, душа окрїлена, / І повноводою співа ріка / О, весноводонько, вербичка всрїблена, / І вітер сонячний струну торка* (194).

Захоплення фольклорною стихією та її музичною організацією оприявнюється в ліриці В. Наумич увагою до народнопісенних форм, прийомів, засобів. Наприклад, для неї характерні численні мелодійні повтори: *Ви не спіть, берези, / Ви не спіть, віоли* (51); звукові тавтології: *сурми просурмили* (48), *дзвін дзвіниці* (331); анафоричні конструкції: *Крізь тисячі літ – славна еллінів мова, / Крізь тисячі літ – многострунна луна* (95); гіперболізовані структури: *Стозвучні арфи забринїли* (401), *Лийся, музико стодзвінна* (410); *Музика лється дощами* (489); афористичні вирази: *Нові часи, нові кондаки* (79); *І після зим співочі весни / Згадають наші імена* (129); ...*Єднає лиш пісня: у радості й горі* (187).

Як і автори музичних творів, В. Наумич у своїй поезії часто послуговується прийомом кільця: а) на рівні рядків: *Горить земля, горить* (68); *Назавжди я з вами, назавжди* (104); *Зачим, скажи мені, зачим* (113); *Осінь, любий, ця дивна осінь* (198); *Златокоса бджїлка, доля златокоса* (408); *На підході зима, на підході* (492); *Осінь щедра, тепла осінь* (Наумич, 2019: 65); *Ось яка я, ось яка* (Наумич, 2019: 108); б) цілих творів («Співає весна на дуді калиновій», «Музика», «Послухаймо Скрябіна, осене...» тощо.

Так, вірш «Музика» побудований на розвитку паралельних мотивів, які тісно переплітаються: мелодійність у природі суголосна з хвилями почуттів героїв, асоціюються ритміка рік і рук закоханих. Відчутно відгомони гетеансько-рількеанського комплексу, згідно з яким герої В. Наумич на хвилях щастя ніби розчиняються в гармонійному околі, у просторі і часі, відчуваючи себе часточками прекрасної і вічної природи (*Як дзвіночок — джерельце... Я — дзвінке джерело; Твої руки — як ріки*). Співзвучність у природі і в стосунках люблячої пари підкреслюється в обрамленні твору: *Чуєш музику серця, / Чуєш музику рік?!* (404). Спільний для поезії та музики прийом кільця налаштовує на усвідомлення неперебутності краси природи і людських почуттів.

На поліфонії, багатомотивності побудовано й цикл інтимних віршів «Картини», в якому той же гетеансько-рількеанський комплекс реалізовано через характерні самоозначення героїв, які від гармонійності почуттів утрачають ґрунт під собою та відчуття реальності: *Здається, що не я стою отут. / Мої лиш очі, а мене немає; Не чуть землі вже під ногами, / Не притягає твердь її – / Бринять під сонцем солові, / Як пісня щастя поміж нами* (407).

Розмаїттям музичної варіативності позначені внутрішні рими поетеси: **Причали**, мов пісні, що вже **відзвучали** (110); В просторі **дзвеніла** пісня **перепіла** (399) та ін. Функцію внутрішньої тавтологічної рими виконують різноманітні повтори, вжиті для надання текстам мелодійності: *Ти мені, як пісня. Я тобі, як пісня* (475); Зимні **симфонії**, білі **симфонії** (496).

Оскільки письменниця захоплювалася українським пісенним фольклором, вітчизняною та зарубіжною романсовою лірикою, музичною класикою, то в її доробку є чимало творів із відповідною мелодикою.

Танцювальні ритми шумки, або козачка (8+8)+(8+8) створюють мелодійний малюнок поезії «Невідворотність»: *Ти – півсвіту, я – півсвіту .../ І покотимось по літу./ Плине Лебідь, Білий Лебідь – / Мої руки, наче невід* (400).

Водночас така мелодика характерна й для російського романсу, наприклад «Я пришел к тебе с приветом» А. Фета, герой якого поспішає *Рассказать, что отовсюду / На меня весельем веет, / Что не знаю сам, что буду / Петь, но только песня зреет* (Чудное мгновенье, 1988: 295).

Музичне оформлення за ритмічною схемою народного 15-складника (8+7)+(8+7) мають поезії В. Наумич «Нерозділена краса», «На алтарі», «Пісня стиглих колосків». Наприклад, в останньому з них почуємо: *То бандури перебори, / То сопілки ніжний спів – / Передзвонами в простори / Пісня стиглих колосків* (268).

У ліричній пастелі «Вечірнє купання» авторка використовує музичний лад фольклорного тринадцятискладника (7+6)+(7+6): *Ой, ти хвиле молода,/ Рученята гожі./ Цілувала нас вода / Перед світом Божим* (412). Ця ж мелодика характерна для «Ладовиці на честь весни»: *Іде веснонька-весна – / Лада ясноока. / Пісня птахів голосна / В небесах високо* (Наумич, 2019: 140).

А літня музична замальовка «Липка», сповнена гулу-співу *бджілок дзвінких*, репрезентується ритмом фольклорного дванадцятискладника (6+6)+(6+6): *І лине сюїта / Червневого літа, / Як сонячна злива – / Солодка, щемлива* (265).

Письменниця володіла тонким музичним слухом, була чудово ознайомлена з набутками фольклору, романсової лірики і ця здатність забезпечила її твори віртуозною мелодикою та ритмікою.

Висновки.

Запропонована письменницею В. Наумич художня картина світу відзначається багатою музичною образністю. Лірика та ліро-епіка поетеси засвідчують, що вони перебувають на перехресті двох мистецтв, із широким використанням засобів поліфонії. Багатомотивність, різноголосся додають текстам В. Наумич особливої виразності й мелодійності. Музичні мотиви, образи, символіка є невід'ємними елементами індивідуального стилю письменниці, яка жила музикою. Мелодика та ритміка текстів авторки глибоко сягають у ґрунт народнопісенної культури, романсових традицій у вітчизняній та світовій літературі та музиці.

У перспективі слід було б дослідити живописну основу літературної творчості В. Наумич, оскільки і в цій царині у неї є цікаві знахідки.

Література:

- Братан М. Замість післямови. *Наумич В. Голос журби: поезії*. Херсон : Просвіта, 1996. С.34.
- Загороднюк В. «Розбудись, наша совість заснула...». *Степ: літературно-художній альманах*. Херсон, 2012. № 21. С.100.
- Каляка М. Кожен її твір – це сповідь серця: поетеса Чорнобильської зони. *Каляка М. Твори: у 5 книгах. Кн.4: Збуджені альманахом “Степ”: нариси*. К. – Херсон: Просвіта, 2012. С.5-13.
- Наумич В. Повне зібрання творів: у 2 томах. Т.1: Сльоза України: поезії та драматичні твори. К. – Херсон: Просвіта, 2018. 519 с. (Далі, посилаючись на цей том у тексті, лише зазначаємо сторінку).
- Наумич В. Повне зібрання творів: у 2 томах. Т.2: Пригоди природи: вірші та проза для дітей та юнацтва. К. – Херсон: Просвіта, 2019. 215 с.
- Олексюк О. Невмирущий голос поетеси (В. Наумич) *Вісник Таврійської фундації (Осередку вивчення української діаспори): літературно-науковий збірник: випуск 14*. К. – Херсон: Просвіта, 2018. С.128-133.
- Плоткіна І. «Є земля, що покличе, як мати». *Наддніпрянська правда*. 1994. 23 квітня. С. 4.
- Федоровська Л. Життя стривожений акорд. *Наддніпрянська правда*. 1996. 17 серпня. С.2.
- Чернієнко Ю. Пам'ять, увічнена у слові: Валентина Наумич. *Степ: літературно-художній альманах*. – Херсон, 2012. – № 21. – С.97-100.
- Чудное мгновение: Любовная лирика русских поэтов. Кн.1. М.: Худож. лит., 1988. 447 с.

References.

1. Bratan M. Zamist pisliamovy. [As afterword]. *Naumych V. Holos zhurby: poezii*. Kherson: Prosvita, 1996. S.34.[in Ukrainian].
2. Zagorodniuk V. «Rozbudys, nasha sovist zasnula...». [Preface to V. Naumych's poetry]. *Step: literaturno-khudozhnii almanakh*. Kherson, 2012. № 21. S.100. [in Ukrainian].
3. Kaliaka M. Kozhen yii tvir – tse spovid sertsia: poetesa Chornobylskoi zony. [Essay about V. Naumych as Chornobyl's poetess]. Kaliaka M. *Tvory: u 5 knygakh. Kn.4: Zbudzeni almanakhom Step: narysy*. K. – Kherson: Prosvita, 2012. S.5-13. [in Ukrainian].
4. Naumych V. Povne zibrannia tvoriv: U 2 tomakh. T.1: Sloza Ukrainy: poezii ta dramatychni tvory. [Complete works of V. Naumych. V.1]. K. – Kherson: Prosvita, 2018. 519 c. [in Ukrainian].
5. Naumych V. T.2: Povne zibrannia tvoriv: U 2 tomakh. T.2. Prygody pogody: virshi ta prosa dlia ditei ta yunatstva. [Complete works of V. Naumych. V.2]. K. – Kherson: Prosvita, 2019. 215 c. [in Ukrainian].
6. Oleksiuk O. Nevmyrushchyi holos poetesy (V. Naumych) [Eternal voice of poetess (V. Naumych)]. *Visnyk Tavriiskoi fundatsii (Oseredku vyvchennia ukraïnskoi diaspory): literaturno-naukovyi zbirnyk: vypusk 14*. K. – Kherson: Prosvita, 2018. S.128-133.[in Ukrainian].
7. Plotkina I. «*Je zemlia, shcho poklyche, yak maty*». [Essay about lyrics of V. Naumych]. *Naddniprianska pravda*. 1994. 23 kvitnia. S. 4. [in Ukrainian].
8. Fedorovska L. Zytta stryvozhenyi akord. [Life's baffled accord]. *Naddniprianska pravda*.1996. 17 serpnia.S.2. [in Ukrainian].
9. Cherniienko Yu. Pamiat, uvichnena u slovi: Valentyna Naumych. [The memory in the word]. *Step: literaturno-khudozhnii almanakh*. Kherson, 2012. № 21. S.97-100. [in Ukrainian].
10. Chudnoie mgnovenie: Liubovnaia lirika russkikh poetov. Kn.1. M.: Xudozh. Lit., 1988. 447 c.

Немченко І. В. Музичний світ поезії Валентини Наумич. Південний архів: Філологічні науки. Вип. LXXXI. Херсон, 2020. С.12-18.

